

МАЛА ЧИ ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА?

Доповідь д-ра Остапа Грицай

Нав'язувачи до відомого реферату нашого голови, Уласа Самчука, про велику літературу, я бажав би тут зазначити хоч коротко мій принциповий підхід до порушеної Самчуком проблеми письменства вищого рівня, в доповнення до моїх поглядів про те, висловлених уже мною у статті "Б туві за архітвором" у журналі "Рідне Слово" ч.І з грудня 1945 р. Отож, згідно з тими поглядами я повторю це раз, що нам саме сьогодні треба з усіх сил дбати про те, щоб піднести рідне письменство до рівня великих літератур Європи та взагалі закнявизувати справу української літератури на арені європейського світу. Бо там, на цій широкій арені європейської припадності, з цього погляду так, що саме найкультурніші народи Європи знають про наше письменство або дуже мало, або мають про нього здебільша неясні, а то й зовсім неправильні поняття. Вслідки, переломової ваги індивідуальності в українській літературі Європі не то своїми творами, але навіть своїм іменом ще завжди невідомі гаразд, або - і де де новітрадіше квіще - вважаються в культурному світі припадними до чужих літератур. Хто з нас з цього погляду, може, наприклад, байдуше дивитися на те, в яком самозрозумітстві наше невмируще "Слово о Полку Ігоревім" є ще й сьогодні предметом завчань від науковців сусіднього нам, та проте шмерть чужого народу, який зрештою в рівном самозрозумітстві намагається зачислити до свого минулого і цілі епохи історії України? А Гоголь, Короленко або Марко Вовчок? Це теж проречисті приклади на те, як чужі літератури хваляться гегляльними українськими духовостями як своїми власними. Користавчи, власне, з того що ми, українці, не добули, на жаль, досьогодні, визначального голосу на арені широкого світу і просто не змімо ставати у власній обороні з цього погляду.

А тут саме обставини склалися так, що нам треба, к о - н ч е т р е б а , літератури великого, європейського рівня, літератури, представники якої в силу їх авторитету як творці і носії духової культури народу, могли б виконати на арені великого світу важливе завдання, і не тільки чисто письменницького характеру. В нас ось саме сьогодні, отож, в часі нашого найтяжчого змагання за долю батьківщини, немає на тій арені визначальних політичних провідників, що змогли б з певними надіями на успіх вступити справу нашої свободи та державності перед міжнародним трибуналом. Не є ми, на жаль, з цього погляду такі щасливі, як інші європейські народи, які саме в епоху, коли вони рушили на боротьбу за визволення, мали в своєму проводі людей європейського рівня та значення. Пригадаймо собі лиш

якими визначними провідниками користувалася повітря Греція упродовж своїх визвольних змагань в перших десятиліттях XIX ст. Каподістрія, Маєрокордато, Інсіаміті - це відомі на весь світ імена, імена, обіч яких ясніє преславне ім'я найкращого оборонця новогелленського народу - лорда Байрона. А хіба не було тоді і пізніше майже в кожній європейській літературі - за винятком, на жаль, української - чогось подібного до т.зв. філгелленського напрямку, під впливом якого писалися не тільки філгелленські оди й апофеози, але й організувалися допомогні установи та проходила пропаганда з метою вербування добровольчих легіонів на користь воскреслої Геллади? А ще крадий приклад тут - колишня Італія. Коли вона, починаючи від неаполітанської революції проти деспотичного бурбонського Фердинанда у 20-х роках м.ст. береться руйнувати присуджені їй конгресами у Відні та Вероні кайдани неволі, так незрушно закріпленої окупацією Ломбардії та Венеції цісарською Австрією, то справу Італії на міжнародному ґрунті ведуть згодом люди першорядної міри. Такі, як Кавур, Гарібальді, Мацціні, Д'Ацелло, Джоберті, Чезаре Вальбі, а з ними хоробрі італійські аристократки - як от графиня Кастільйоне або княжна Ваніна Ваніні - ті амазонки дипломатії та пропаганди, однаково помітні своїми успіхами в салонах паризького великого світу чи в середовищі карбонарів. А що вже говорити про таких героїв визвольної справи батьківщини, як польські діячі тієї міри, до Косцюшко, Пулавський, Мерославський, Домбровський, князь Чарториский та інші, завдяки яким проблема поневоленої Польщі стає актуальною на обох континентах, підкріплена до того такою літературою, як еміграційна література Міцкевичів, Словацьких та Красінських?

Як сказано:

Ми, українці, подібних заступників нашої національної справи на арені світу не маємо, і тому репрезентанти української літератури мають сьогодні - як уже зазначено - подвійне завдання. Значить - українські письменники мусять своєю творчістю піднятися до такого рівня, здобути такий авторитет, щоб до їх голосу, піднесеного в тій чи тій справі, прислухався весь культурний світ. Ми пригадаймо собі з цього погляду ось хочби щось таке, як лист Льва Толстого до царя Миколи II або пропам'ятна інтервенція Гергардта Гавітмана у справі колишнього заарештування Максима Горького царською владою. Яков сенсацій на весь світ був тоді виступ тих обох письменників! Як загально застійнилось тоді переконання, що репрезентативні письменники - це найкращі речники народів! І з яков самозрозумілою одностуністю обстоювала тоді всяка культурна людина справу, боронену письменниками. 1/ Зате ми, українці, не змогли здобитися на подібний виступ на європейському форумі навіть тоді, коли нам цар Олександр II відомим указом з 1876 р.

1/ Не від речі буде тут вказати ще на пропам'ятний виступ французького письменника Еміля Золя у відомій афері Драйфуса.

намагався простого заборонено-зничити все наше культурне життя, включно до писаного і говореного слова! Як одинокий слід якогось протесту з того часу треба згадати хіба лиш виступ М. Драгоманова з доповіддю про "проскрибовану" /*proscrite* / українську літературу на письменницькому конгресі в Парижі 1878 р. Але той виступ нашого діяча не був відповідно розбудований, а сьогодні, після того, як літературні диктатори останнього часу викинули Драгоманова взагалі на смітник непотрібної нікому макулятури, про паризьку доповідь Драгоманова знає в нас хіба тільки дослідник. І навіть пізніше, вже чверть століття опісля, коли пок. Роман Сембратович 1904 р. на сторінках журналу "Ruthenische Revue" оголосив анкету світочів європейського письменства, науки й мистецтва у справі тієї заборони і цілий ряд інтелектуальних поваг Європи висловився тоді без застерег на нашу користь, ми не вміли одніти ваги цього факту так, як треба, і в розмірно короткому часі перейшли над цим до другого порядку, не подбавши про якийсь тривкіший зв'язок з тими світочами на майбутнє.

Чому ж так, спитаймо?

А тому, що ми просто недоцінювали ролі письменства і письменників як чинників пропаганди національної справи на арені світу. І не зуміли досьгодні використати цих чинників навіть там, де йшло про справу чітко літературного характеру.

Іде мені тут про історичні факти й постаті з минулого України, добре відомі і в Європі та й опрацьовувані європейськими письменниками згідно з їх підходом до таких сюжетів. Та проте вони в нас здебільша занедбані і ще завжди не відтворені в мистецьких подобах вищого європейського рівня. Тому, що ніколи ми не брались зв'язувати тісніше нашої духовної творчості з такою ж творчістю європейського Заходу, мов наперекір усім дотичним закликам в нас досі /особливо ж М. Вороного та М. Хвильового/.

Є ось в історії України пропам'ятний факт, що донька Ярослава Мудрого, Анна, засідала як королева на престолі Франції. На мов думку, це з літературного погляду просто неоцінний козир у наших руках. Бо це прекрасний засіб до того, щоб дати нам змогу доступу до французьких державних архівів, а з цим і змогу співпраці з французькими істориками. Далі ж - це першорядний сюжет для якогось літературного твору вищого, європейського рівня, - скажімо: роману або історичної драми, - написаного на основі існуючих джерел та свідомо з метою перекласти його на європейські мови. А насамперед - на мову французьку, щоб таким чином добути постать української княгині з архівельних пороків чужини, оживити її в свідомості культурного світу та збагатити рідне письменство твором європейського рівня та значення. Але замість того всього - що ж бачимо в нас? Покищо маємо тут ще завжди лиш коротку історичну розвідку, перекладену І. Франком з французького, а написану на основі джерел, що

2/3 нашої інтелігентної верхівки ось не догадався ніхто запросити до нас, до Галичини, такого нашого широкого прихильника, яким показався тоді великий норвезький письменник Б'єрнстерне-Б'єрнсон, хоч поляки, напр., тоді запросили до себе відомого данського критика Брандеса і гучними гостинями приєднали його зовсім для польської справи.

їх в нас ніхто не перевіряв. Крімднісі розвідки маємо купеньке оповідання Ф.Дудка, написане про його сина без ніяких претенсій, тобто: без кращих мистецьких вартостей.

І подібно у нас з Роксоліною, з Мазепов, з Орликом, з Розумовським, з князною Таракан, з Марією Башкірцевою та взагалі майже з усіма українськими постатями, відомими загальною і в Європі, але все тільки завдяки дискретам чужиним, а не нашим і нашій пропаганді.

З цього погляду візьмим для прикладу ще таке: В половині XVIII в. великий французький письменник Вольтер, пишучи своїм відомому історичну монографію про Карла XII, подає, очевидно на основі предлжених йому царських джерел, що запорожці Гордієнка, запрошені Карлом XII на святковий обід, вкрали після бенкету срібний посуд столової застави. Оця соромна для нас інсинуація Вольтера лишилася в його творі незаперечена ніким досьогордні! І, певне, лишиться такою і на майбутнє, якщо ми з питомою для нас байдужістю будемо до таких справ підходити і далі. Бо хіба не могли ми виступити з відповідним спростуванням на форумі європейської прильдності ще сто літ тому? І хіба не звернувши такий наш виступ, - очевидно, єдиною з європейських мов, уваги всього світу як на брехню у творі Вольтера про нас, так і на культуру Запоріжжя взагалі? Але що ж? В нас на 100 українських читачів - скільки ж то буде таких, що знають чужу літературу та орієнтуються в тому, що в них має зв'язок з культурою України?

І тому, обмірковуючи нині проблему: мала чи велика література, я пропоную конференції МУРУ виготовлений мною заклик до українських письменників на еміграції, текст якого такий:

Письменники України!

Як члени письменницької Генералії України половини XX ст., ми, в почутті нашого найважливішого обов'язку щодо батьківщини та з погляду на теперішній рівень українського письменства супроти рівня великих літератур світу, уважаємо за неодмінне завдання всіх письменників України докласти свідомо всіх сил до того, щоб піднести рівень української літературної творчості на вершини творчих досягнень найкращих літератур європейського і позаєвропейського світу.

В послідовності цього нашого основного підходу до літературних завдань теперішнього часу, ми визнаємо і підкреслюємо як шлях та принципіальні засоби до досягнення наміченої нами мети таке:

1. Грунтовне знання найважливіших творів світової літератури як красотворчої, так і наукової, зокрема ж творів літератур: англійської, французької, німецької, єспанської та італійської, і найновішої літератури Скандинавії.

2. Грунтовне знання чужих мов, а особливо: англійської, французької та німецької так, щоб український письменник архітвори літератур Англії, Франції та Німеччини читав безумовно в оригіналі, пам'ятаючи при тому, що знання цих трьох мов - це найкращий та єдиний шлях пізнати всі літератури світу, не виключаючи й літератур Далекого Сходу.

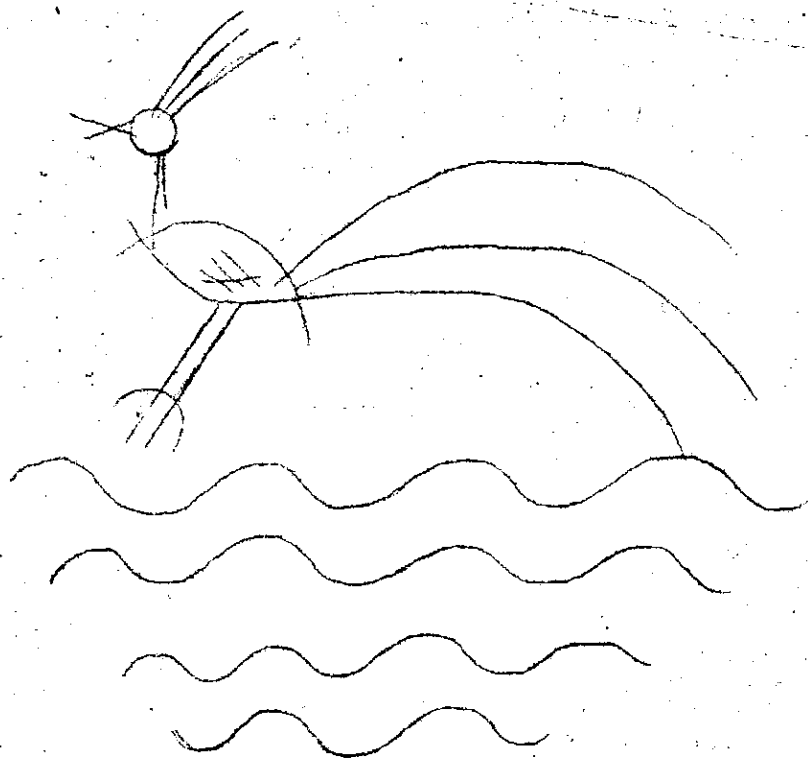
3. Інформаційну працю між чужинцями про дотеперішню українську літературу за допомогою:

а/ наукових та публіцистичних творів про цілість або поодинокі твори української літератури у зв'язку з літературами Європи, мовами: англійською, французькою, німецькою, італійською та еспанською.

б/ мистецьких перекладів українських творів на одну з цих мов, а чужих творів на українську мову, керуючись тут ширшим планом такої перекладної роботи, який буде проголошений і поданий до загального відома як директива для кожного українського перекладача.

в/ особистих зв'язків з чужими письменниками та з чужою пресою в тому середовищі, де тепер живемо, а листовних зв'язків також поза межами цього середовища.

4. Такі творчі концепції та сюжети літературних творів, зокрема ж в ділянці епіки й роману, а головне українського театру, які, виходячи чи то з українського чи з якогось чужого середовища, мали б загально-людський, ідеями "sub specie aeternitatis" насичений зміст, і давали розв'язання вічних проблем людського життя в дусі українського світовідчуження, висували на овид усього світу філософічно-ідеологічну сторону та глибину української духовності.



З М І С Т

СТАТТІ

ЧОГО МИ ХОЧЕМО	3
Віктор Бер: ЗАСАДИ ЕСТЕТИКИ	7
Іван Багряний: ДУМКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ	25

З МАТЕРІЯЛІВ З'ЇЗДУ І КОНФЕРЕНЦІЇ МУРУ

Улас Самчук: ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА	38
Юрій Шерех: СТИЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЕМІГРАЦІЇ	54
Остап Грицай: МАЛА ЧИ ВЕЛИКА ЛІТЕРАТУРА?	82

СПОГАДИ

Володимир Блавацький: МОЯ ПРАЦЯ З ЛЕСЕМ КУРБАСОМ	90
--	----

ПОЕЗІЇ

Є.М.: КАМІНЬ	24
Іван Багряний: МАЛЯР	37
Оксана Лятуринська: ЯРИЛО	53
Василь Барка: АСТРОНОМ	81
Леонид Полтава: ПАНІ ГЕРТА	87

ХРОНІКА

З'їзд МУРУ В АШАФЕНБУРЗІ	97
КОНФЕРЕНЦІЯ МУРУ В АВІСБУРЗІ	104
З'їзд ТЕАТРАЛЬНИХ МИСТЦІВ	106

И

Исторический

Л

Крайский

Р

Уч